

Kunsttocht door de Middeleeuwen **Europese cultuur-in-wording: uiteenvallen, herrijzen en voortzetten**

Deze cursus wil een overzicht bieden in de ontwikkeling in de christelijke kunst, met nadruk op de architectuurontwikkeling, vanaf het ontstaan van de gewelddadige eenheid onder koning, later keizer Karel de Grote (747-814 n.C.) tot de gerijpte (bouw)kunst van de hoog-gotiek onder de Franse koning Louis IX (1214-1270 n.C.). Volgens cultuurhistoricus Jacques Le Goff gold de laatste heilig verklaarde St. Louis als een voorbeeld-figuur van een eerbaar koning en kruisvaarder van de Franse natie-in-wording sinds afsplitsing van het Heilige Roomse Rijk (der Duitse Natie).

Naast onderlinge verbanden worden in de cursus dwarsverbanden gelegd met onze huidige levenswijze en wereldbeeld, die verrassend zullen zijn! Lees a.u.b. Toelichting cursus.

Cursus Kunsttocht door de Middeleeuwen

docent: Dr. Juri Czabanowski, kunst-/architectuurhistoricus
bedrijf Urchitecton geregistreerd bij KvK Arnhem

10 lessen van 2 lessen met korte pauze: begin exact 20.00 tot 22.00 uur woensdagen:

24 sep., 1 okt., 8 okt., 15 okt., 22 okt., 29 okt., 5 nov., 12 nov., 19 nov., 26. nov. 2014

(eventueel mogelijkheid napraten elders aan Waalkade i.v.m. reserveringstijd zaal)

1 excursie Valkhof-wandeling Nijmegen op zaterdag 25 okt.

Kosten: 10 lessen inclusief 1e excursie 220 euro per gironr. INGB 0005693099

Optie: 2 excursies in gezamenlijk overleg (2e karolingisch en gotisch centrum Aken op zaterdag 18 oktober; 3e romaans en gotisch Maastricht op zaterdag 1 november kosten 20 euro per excursie p.p.)

Inschrijftijd: t/m woensdag 17 september 2014

Inschrijfwijze: via overboeking 220 euro op giro INGB 0005693099,
vragen via j.czabanowski@chello.nl

Toelichting cursus

De Karolingische (bouw)kunst is zoekende naar een eigen stijlvastheid voortkomend uit bestaande culturen zoals de Romeinse en Byzantijnse en opkomende Islamitische en bestaande volkeren neergestreken in Europa na de grote volksverhuizingen zoals o.a. Longobarden (in naar hun genoemde streek Lombardije) en Visigoten (in Noordoost-Spanje en Zuid-Frankrijk). Deze zoektocht kenmerkt onzekerheid in eenheid en wordt als pre-Romaans betiteld, een aanloop naar de volwassen Romaanse stijl. Hetzelfde geldt voor de Ottoonse (bouw)kunst (926-1024 n.C.) die in Duitsland bekend staat als Frühromanik van het Heilig Roomse Rijk. Hier wordt een zichtbare harmonie en evenwichtigheid bereikt door symmetrie en module-gebruik.

(Pre)Karolingisch bouwkunst , poortgebouw/koningshal Lorsch 764 n.C.

Ottoonse bouwkunst, St. Pantaleon, Köln, 964 n.C. start

Invloed van het kloosterwezen sinds Benedictus van Nursia voor educatie, wetenschap en landbouwbewerking is in beide perioden groot evenals de toenemende macht van bisschoppen voortkomend uit de landadel. Sinds Karel is het leenheerstelsel ingevoerd en ontstaat een feodaal stelsel van klassen. Geestelijke en wereldlijke (profane) macht strijden om aanzien en zijn deels tot elkaar veroordeeld. Karel ondervond dit reeds bij zijn keizerkroning door de zwakke paus Leo III die een sterke beschermheer zocht in het verre gelegen Rome.

De Romaanse stijl (in Engeland Romanesque en Duitsland Romanik genoemd naar Latijnse more romano), kent een vroege, hoge en late fase (groei-bloei-zaad). Architectuurhistoricus Kenneth John Conant en anderen plaatsen deze stijluiting ruwweg tussen 1000-1200.

Een tijdspanne van relatieve rust volgt na overvallen van Noormannen (Vikingen). Deze stabiliteit gaat gepaard met stedelijke groei zowel in bewonersaantal als in stadsomvang. Stadswallen en later stadsmuren blijken noodzakelijk ter bescherming. Deze stabiele groei zet zich zelfs in de 13^e eeuw waar stenen stadspoorten noodzaak worden door toegenomen welvaart via bloeiende handelswegen en binnenvaarhandel.

Middeleeuws denken

Vooraf ontstaat in Frankrijk een nieuwe stijlvorm die voorafgaand technieken en verworvenheden combineert om tot grotere hoogten en transparante muuropeningen te komen: de vroege gotiek. Abt Suger breidt oostkoor in deze door glas-in-loodramen mystiek verkregen binnenruimte uit; de theologische metafoor van *God is licht* wordt bouwkundig realiteit als een voorproef op het Hemels Jeruzalem, zij het nu op aarde gereflecteerd. Het Godshuis als perfectie in proportie en harmonie als menselijk eerbetoon aan Gods volmaakte schepping. De kathedraal als kerktype belichaamt de grandeur en het toenemend zelfbewustzijn van adel en aartsbisschoppen maar ook de ontluikende elan van de stadsburgers.

De vroeg-gotische kooruitbreiding St., Denis 1140-'44 n.C.

De hooggotische kathedraal Notre Dame de Reims, 1230-1280 n.C.

De 13e eeuw wordt door velen zoals kunst- en architectuurhistorici als het summum van de Middeleeuwen ervaren door de schoonheid van de hoog-gotische bloe(se)m die zich manifesteert in kathedralen gewijd aan Maagd Maria (Notre Dame) van Chartres, Reims en Amiens en verfijnde miniaturen en sculpturen. Theologische vernieuwing door nieuw gevormde orden als Franciscanen en Dominicanen prediken in de stad. Thomas van Aquino leert zijn verworven inzichten in theologische en filosofische traktaten: het thomisme. Daarnaast doorkruisen de kruistochten de christelijke plicht om bezette heilige Jeruzalem te bevrijden van het islamitische juk. Dit Christendom verspreid zich razend over noordwest en oost Europa en vormt een solide eenheidsblok tegen de bedreigende Islam met het oude Oost-Romeinse Rijk dat in het Byzantijnse Rijk overging als buffer. Dit weerhoudt niet dat onderlinge uitwisseling van cultuur plaatsvindt, hetgeen in elk tijdperk meestal tot een verrijking en hoogbloei leidde (zie Emiraat van Cordoba). Handel was vaak het middel om elkaars cultuur te leren waarderen.

Er valt wat betreft cultuuruitwisseling nog iets te leren in onze huidige tijd van onrust en intolerantie. Net als in het begin na de val van (West) Romeinse Rijk (476 n.C.) en opkomst van het karolingisch christelijk keizerrijk lijken zich de grote volksverhuizingen (nu: globalisatie) te herhalen in de vorm van politieke, economisch en ecologische vluchtelingen die hun heil meestal uit wanhoop en vervolging elders zoeken. De geschiedenis herhaalt zich als een schouwspel met vele maskers: *De wereld is een groot schouwspel en ieder speelt zijn rol!*

Door de hele Middeleeuwen heen wordt angst voor hel en verderf misbruikt om ongelovigen en ongeletterden onder de knie te krijgen. Veelzeggend is de 'memento mori'-gedachte en boetedoening die pelgrimage naar Santiago de Compostela voor goed christen als zielhelend werd ervaren. Onderweg werd de kassa gevuld door dit vroege toerisme: pelgrimskerken konden rijkelijk worden uitgebreid en pelgrimsspelden en aandenken verkocht. Een levendige handel.

Wie goed kijkt herkent steeds meer parallellen met onze huidige samenleving, zij het in een andere mode-jas en technieken. De angst voor het jaar 1000 als voorspelling van de dag des oordeels valt midden in de tijdspanne die besproken wordt. In 2001 veranderde de wereld radicaal door een nieuwe mondiale vijand: het terrorisme. Er werden weliswaar muren geslecht zoals eerder de middeleeuwse stadsmuren, maar onzichtbare kwaadaardige geesten blijven onze beschaving mondiaal teisteren en treiteren.

Kunst, architectuur en cultuur in algemeen zijn uitdrukking van menselijk kunnen en humane omgang, een waardevol geschenk van hetgeen waartoe de mens in staat is en kan zijn met goede wil en wilskracht i.p.v. bruut geweld en dogmatische onderdrukking.

Link naar heden en toekomst

De Europese Unie is nog steeds in ontwikkeling, nu als geografische en geopolitieke blok tegenover opkomende en bestaande continentale en staten zoals Brazilië Rusland, India, China en Zuid-Afrika (BRICS-landen). Deels noodgedwongen vanwege de relatieve grootte, deels uit historisch en **cultureel** gedeeld erfgoed. Dit laatste mag naast de economische eenheid in munt en handel (sinds EEG) en politieke en militaire samenwerking niet onderschat worden, zeker niet in tijden van een systeemcrisis als de huidige.

Onze gemeenschappelijke multiculturele wortels zijn mondiaal onzichtbaar verbonden door een ondergronds netwerk, mycelium van een rhizoom zoals filosofen Deleuze en Guattari stellen, met allerlei vertakkingen. Bovengronds verschijnen meesterlijke bouwlichamen als paddenstoelen, zij schieten uit de grond om hun sporen als getuigenis van (vak)kundig nalatenschap, cultureel erfgoed achter te laten. Zij spreken een architectuurtaal (l'architecture parlante), verkondigen een beeldtaal die enerzijds versluierd is, anderzijds als patronentaal bemiddelen kan (o.a. Ch. Alexander, *Pattern language*). Telkens zijn er sleutels als gereedschap nodig om de verborgen verbanden te ontdekken die per streek of per gemeenschap (Ch. Norberg-Schulz, *Genius loci*; en o.a. dorische, ionische, corinthische orden, en scholen) gevormd worden. Op zichzelf staand lijken zij veelal gesloten muren met vergrendelde deuren en hun bouwers vreemdelingen, die voor buitenstaanders enkel mysteries versluieren. Kennis van codices ontcijfert deze karakteristieke mystiek en symboliek van wereldwijd verspreide Stenen van Rosetta (succes van D. Brown, Pop. Art-writting en U. Eco, semiotiek) en astrologisch gestapeld als Stonehenge.

Open mind en ontvankelijkheid van boodschap-zender en ontvanger zijn noodzakelijk om met elkaar op vruchtbare wijze te communiceren en samen te werken. Overal dienen echter horden overwonnen te worden die opzettelijk en doelbewust zijn ingebouwd om kennis, voorbehouden aan bepaalde doelgroepen, te willen delen: *kennis is macht* (F. Bacon, *Scientia potentia est*, 1597). Een open democratie getuigt van *delen in kennis als innerlijke kracht*. De vraag is in hoeverre de wil aanwezig is om elkaar van weten(schap) en kennis te voorzien.

Overgangstijden

Levend en deels zwervend als moderne nomaden (globalisten) in een overgangstijd zoals de Middeleeuwen gezien worden, verkeren nu veel mensen in een latente angst voor constante vernieuwingsdrang en een ongewisse toekomst: onze eigentijdse Grote Volksverhuizingen.

De Middeleeuwen golden als 1000 jaar tussentijd (476-1453 n. C.). Het schrikjaar 1000 n.C. als horror scenario van de Dag des Oordeels volgens het Johannes evangelie lag midden in dit tijdperk. In onze versnelde levenswijze, virtuele en digitale wereldbeeld zal deze overgangsfase met een factor 10 verkort worden. De 21ste eeuw (de eeuw van de stad) wordt essentieel voor ons verdere bestaan: hoe zal de mensheid zich huisvesten (M. Heidegger, *Wonen en bouwen*)? In herbergzame steden en architectuur die de condities gezondheid van bewoners en vitaliteit van milieu als voorwaarden centraal stellen voor duurzame economie (J. Czabanowski, *Wirt(schaft)liche Städten: Nachhaltige Ganzheitlichkeit*). Er ontwikkelen zich duurzame varianten en mutanten van de alternatieve denk- en leefwijzen zoals Franciscus van Assisi en Petrarca. Avant-gardistische ecologische en sociale humanisten met een nieuwe spiritualiteit verkondigen waardenstelsels, die materiële en economische groeicijfers overstijgen. Glocalisten met een eco-existentiële levensstijl streven naar een herstel van dynamische integrale gouden middenweg.

De overgang naar deze duurzame samenleving als New Urbanism manifesteert zich in de metamorfose van het (sub)urbane metabolisme als Nieuwe Noodzakelijkheid (Neue Notwendigkeit/New Objectivity of Emergency), een essentiële transitie naar een veranderend mens- en wereldbeeld dat principes van One World en One Planet stimuleert.

Ik verheug me om samen met u deze Middeleeuwse kunsttocht af te leggen, kennis te delen verkregen door eigen verworven inzichten en uitwisseling met anderen, literatuurstudie en studiereizen, de macht en schoonheid van woorden (logos: Christuskind; sophia of wijsheid: Maria) in psychologie, filosofie en theologie en filologie, proza en poëzie en retorica), de verwoording (teksten en textuur) en verbeelding (iconen en symbolen) te delen als een integrale samenhang van alles en iedereen: het holistisch wereldbeeld van het dynamisch dualisme (o.a. taoïsme), van het alles en het niets als twee schijnbare tegengestelden en tegenkrachten. De getallensymboliek van de Middeleeuwen en de betekenis van daaraan gerelateerde (bouw) vormen zullen eveneens als voorbeeld dienen.